

Марија Панић

Универзитет у Крагујевцу

Филолошко-уметнички факултет

Катедра за романистику

ГРАД КАО АЛТЕРНАТИВА: ТЕМАТИКА ГРАДА У ПОЕЗИЈИ РИТБЕФА И ФРАНСОА ВИЈОНА

Сажетак: У раду се анализира приказ градске средине као алтернативе хијерархијски устројеним структурама феудалног друштва, првенствено трипартитивној схеми (свештенство, властела, мануелни радници), у поезији француских средњовековних песника Ритбефа и Вијона. Ослањајући се на дијахронијску перспективу, рад разматра и еволуцију слике градске средине у француској грађанској лирици, кроз поезију ова два песника.

Кључне речи: Ритбеф, Франсоа Вијон, град, грађанска лирика, жонглер

Развој градова, као једна од најзначајнијих друштвено-историјских појава XIII века, имао је одјека и у француској средњовековној поезији. Наиме, урбана средина у то време доживела је значајан прилив популације. Осим тога, у њој су почеле да се развијају институције какве су еснафи, банке, школе и универзитети, а које ће надаље суштински карактерисати градове и разликовати их од руралне средине. Тако се градска средина наметнула као својеврсна алтернатива дотадашњем начину живота човека средњег века, усредсређеном ка опатијама и замковима (за малобројна свештена лица и властелу, тј. *oratores* и *bellatores*), или ка руралној средини за бројне сељаке, тј. оне чија је дужност да раде (*laboratores*). Као таква, она није могла да не заинтересује велике песнике, као луцидне посматраче околног света.

У овоме раду ћемо размотрити како се град као алтернатива дотадашњем начину живота и дотадашњој социолошкој слици наметнуо као тема поезије два велика француска средњовековна песника-бунтовника: Ритбефа (Rutbeuf) у XIII веку и Франсоа Вијона (François Villon) у XV веку. Као један од првих лиричара на *langue d'oïl* (северњачким дијалектима вулгарног француског језика) и „први песник Париза“, како га назива француски медијевалиста Арман Стрибел (Strubel 2007), спреман да у поезију унесе лични печат и тематику везану за свакодневицу и за свој живот, Ритбеф пева о граду, у време када се он као појава тек развија. Други лиричар чијим ћемо се делом бавити јесте један од највећих европских стваралаца на прекретници између средњег века и ренесансе, Франсоа Вијон. Користећи се устаљеним песничким облицима (« *roèmes à forme fixe* »), тада већ уобичајеним и лирици на вулгарном латинском језику, певајући о тематици која је такође лична, Вијон ствара вишеслојну

и динамичну слику градске средине, и то више њеног наличја него лица; приказује крчме, гробља, проститутке и друге теме, али и Париз као место науке, стицања знања и искуства, као место напретка.

1. Развој градова у Француској у тринаестом веку

Европски градови доживљавају убрзани развој током XIII века. Овај развој се одвијао на више нивоа. Постојећа насеља добијају урбанистичку форму какву ће имати касније, а која ће се у неким градовима задржати до данашњих дана. Опасани зидинама које затварају град, они обједињују разне занатске четврти, школе, верске установе.

У овим насеобинама, које су се убрзано развијале, формирају се нове установе, које су у том времену виђене са подозрењем, првенствено од стране цркве¹. Развија се класа трговаца, као и банке, што је нова појава: црква је у њима видела опасност јер су се тако не само новац, већ и богатство, стицали без икупљења у виду физичког рада. Потом, у градској средини бујају занати и јачају занатски еснафи, а у неким градовима и универзитети (у Паризу, Монпелјеу, Тулузу и Орлеану)². Једна од одлика универзитетског града у средњем веку била је да у њему не влада мир: штавише, како истиче С. Винавер, тадашњи универзитетски живот истицао се студентским немирима и изгредима (2014: 160).

Све ово допринело је развоју потпуно нове друштвене средине. Пирен примећује да никада није постојао тако дубок контраст између друштвене и економске организације урбане и руралне средине као што је то било у средњем веку (Pirenne 1927: 117). Градска средина ће се у великој мери и на непредвидљив начин супротставити дотадашњој, врло ригидној, пирамидално постављеној и хијерархијски устројеној схеми феудалног друштва, а којој вреди посветити простора у анализи приказа града као алтернативе. Трипартирну схему феудалног друштва дугујемо Адалберону Лаонском, под утицајем св. Августина и *Државе божје*. У „Песми краљу Роберу“ (« Poème à Roi Robert »), Адалберон Лаонски приказује да је друштво подељено на три реда (фр. « ordres »). На врху се налазе они који се моле: лат. *oratores*, тј. свештенство; потом, испод њих налазе се они који ратују (лат. *bellatores*), тј. властела, витештво. Испод њих, са највећом бројчаном заступљеношћу (огромном у поређењу са претходним редовима) налазили су се они чија је дужност била да се баве физичким, мануелним радом: лат. *laboratores*, а који првенствено обрађују земљу. Мануелни рад имао је специфичну вредност у средњем веку: наиме, према *Библији*, напоран физички рад представљао је начин икупљења за прародитељски грех, и то првенствено мушкараца (*1 Мој* 3: 19). Из тих разлога доживљавао се као

¹ Факторе који су довели до јачања градова анализира Мамфорд (2006: 269–298).

² О утицају градске средине на развој универзитета у XII и XIII веку в. Verger 1973 : 20–22, Le Goff 2000 : 135–142.

нека врста задатка, дужност. И монашки редови имали су у својим правилима прописан изванредан број сати који су дневно били посвећени мануелном, физичком раду.

Град у пуном развоју у XIII веку нарушава претпостављену непроменљивост схеме ова три реда. Наиме, у њему је свакодневно долазило до сусрета, интеракције и сарадње између различитих група. Како истиче Жак Росио у свом чланку о средњовековном граду,

каноник ће се нужно сусрети са проститутком, просјаком, буржујем. Они не могу а да не знају једни за друге, уклапају се у исти мали, густо насељени свет који намеће облике дружења непознате у селу, посебан начин живљења, свакодневну употребу новца, а неким чак и обавезу отварања према свету. (Росио, 2007: 152)

Штавише, ови сусрети били су неминовни: Париз је средином XIII века имао око 100 000 становника, што га је у то време чинило „чудовишним градом“, како га назива Росио.

Осим свих ових промена, у граду као средини која се развијала великом брзином јавиле су се и нове врсте побожности. Осим бројних нових облика духовности који су се тада појавили – просјачки редови, флагеланти, бегине и други³ – у градовима се јавља и један вид пустињаштва. Реч је о *réclusion*, односно самоизолацији. Особа која се томе подвргне називала се *reclus* (на српски језик се преводи као *затвореник*). Овај покрет се у градовима развио уместо покрета пустињаштва који је постојао у раном хришћанству у Сирији, а који се у периоду средњег века у Европи претворио у пустињаштво у шуми: особа која би се подвргла *réclusion* зазидала се у издвојену просторију или зграду из које не би излазила, те би се та просторија претворила у неку врсту њеног личног самостана. Потом, развија се и свест о заједници, о кризи за јавно здравље, па се јављају и тзв. *лазарети*, односно азили за оболеле од губе који су смештани ван града, у посебне просторије.

Средњовековни град је, тако, специфичан спој раније неспојивог, спој супротности, место у коме су се сусретале и постојале у суживоту разне класе, занати и занимања, а који је захтевао снагу и снажљивост од својих становника. Тако, као динамична целина у развоју и подложна променама, град представља нову грађу за песничку инспирацију. Свакако, у тражењу миметизма у средњовековној књижевности треба бити опрезан. Песничка субјективност у правом смислу речи још није постојала, но неоспорно је да песници који су тема овога рада приказују град који су посматрали: Париз као град у своме пуном сјају, са пуно лица, као велику насеобину насељену шароликим становништвом, као спој највећих висина и најдубље беде.

³ О новим облицима духовности који су се јавили као последица друштвених промена у то време, а који су све више укључивали лаике те су излазили из оквира опатија и манастирског живота, може се консултовати Vauchez 1994: 68–165.

2. Ритбеф као први песник градске средине

У време развоја градова почиње да се јавља још једна алтернатива до тада познатим појавама. Наиме, грађанска лирика, чији су представници песници о којима је реч у овој раду, намеће се као нови књижевни израз, као алтернатива најпре књижевности насталој на латинском језику, која се већ вековима писала и то према развијеним и јасним реторичким правилима, а потом и књижевности насталој на вулгарном језику: књижевности еписко-феудалног идеализма, куртоазној књижевности, преводној дидактичкој књижевности, а коју карактерише тежња ка идеалу и морализаторски дух. Важно је подвући да грађанска лирика, која је инспирисана *Романом о Ружи* али и потомак трубадурске поезије настале на Југу, још увек није лична поезија, какву ће француска књижевност спознати знатно касније, у време романтизма, али јесте аутохтона књижевност – није, дакле, преводна књижевност – и представља аутентични израз грађанске класе.

Арман Стрибел, велики француски медијалиста, издваја три француска средњовековна ствараоца као најзначајнија песника града. То су Ритбеф, Адам де ла Ал (песник Араса, који у ревији *Jeu de la feuillée*, *Изра под сеницом*, приказује сву живописност и контрасте који постоје у граду Арасу), и Франсоа Вијон (Strubel 2007). По Стрибеловом мишљењу, целокупно Ритбефово стваралаштво обележено је Паризом као темом, и то Паризом као великим градом. Стрибел се, међу набројаним песницима, ипак усредсређује на стваралаштво Ритбефа, кога види као песника који отелотворује трансформацију лирске поезије у ону у којој песник не пева о конвенционалним темама у поезији, каква је на пример љубав према изабраној госпи, већ о темама које су такоређи тривијалне, каква је свакодневица. То јесте лична поезија, која, под привидом лирске исповести, ипак чува неке конвенционалности, те Ритбеф наступа, на пример, као сатиричар и као полемичар, па и аутоиронично: усредсређује се на статус сиромашног *жонглера*, који је амблем проблематичног статуса песника у граду. Стрибел Ритбефа сматра првим песником града, штавише Париза, чији је географски и ментални простор простор великог града, и чије дело је дубоко обележено животом у урбаној средини.

Стрибел примећује да три тематске целине одсликавају песничко искуство градске средине: свеprisутност новца, који досеже до свих слојева друштва, разградњу старијег модела друштва подељеног на редове и поделу на динамичније и више разуђене сталеже и занате; и, на трећем месту, идеја све теже ухватљиве реалности, подложне променама. Тематику града у Ритбефовом стваралаштву Стрибел дели на три нивоа: на универзалну сатиру, односно сатиру епохе или нарави (која се, у контексту тематике града, претвара у сатиру делатности и вредности живота у градској средини), потом у сатиру *ad hominem*, у којој се дотиче монашких редова и других општих тема тога времена; потом, тематика сопственог статуса у великом граду, а то је статус сиромашног песника – жонглера, забринутог за насушни хлеб.

Када је реч о животу у средњовековном граду, поново ћемо се упутити на Жака Росиоа, који описује свакодневицу:

За сиромаша који живи у граду то, пре свега, значи живети удвоје, утроје, у једној соби на високом спрату, у некој слепој јазбини или поткровљу, у задњем дво-ришту; или, становати у крчми ако се има новца; имати једну или две просторије ако је у питању домаћинство – али редовно бити принуђен да са другима делиш бунар и кухињу. Занатлија свакако живи у својој кући, има своје огњиште, свој свој подрум и таван, али заједно са слугама и шегртима. Треба се, дакле, навићи на живот са суседима, различитим по животним условима и занимању – само мали број становника може то да избегне. (Росио 2007: 155)

Уз сусрете са бројним суседима, јављају се и питања економске и санитарне природе:

Бити становник града то, такође, значи, за двојицу од тројице, зависити од пијаци, потпуно или бар једним делом године, куповати хлеб, вино и све што уз то иде. А за свакога се подразумевају све тегобе живота иза зида: понекад ће недостајати вода за пиће, пошто су сви бунари загађени; живеће се у измету, пошто су у тешким временима многа врата зазидана, а нагомилавање отпадака изазива сталне заразне и ендемичне болести. Општина је могла своје губавце да шаље у болнице ван зидина, могла је да прописује санитарна правила, али је била немоћна да се успешно бори против куге која је, када су јој погодовали климатски услови, жестоко погађала централне градске четврти и индустријска предграђа. (Росио 2007: 156)

Као велики град, Париз – и шире посматрано, градска средина уопште узев – има и своје наличје, а то су сиромаштво и искључивање незаштићених и убогих појединаца.

Ритбеф се управо и посветио теми новца и теми сиромаштва, односно економској димензији живота у градској средини. Наиме, економски захтеви живота у динамичној средини захтевали су посвећеност стицању добара и борби за опстанак – у оквиру еснафа, или ради елементарне егзистенције. Долазимо још једном до значаја мануелног рада, који се огледао првенствено кроз појаву и заступљеност заната, али, у случају Ритбефа, кроз његово стварање поезије ради новчане надокнаде, пошто је био жонглер. Како примећује Стрибел, Ритбеф је у извесној мери преоптерећен потребом за радом: његов посао жонглера јесте вид рада, не оног мануелног који искупљује прародитељски грех, али свакако сличног томе јер захтева марљивост и посвећеност, као и извесну скромност и понизност (која се код њега, уосталом, често јавља као алегорична личност).

Стрибел истиче чињеницу да Ритбеф не пева уопштено о тематици града – не пева о граду као Вавилону, што би било опште место – већ се посвећује потпуно новим реалностима живота у граду. Овде је управо реч о његовој разградњи трипартитне схема друштвених редова: на оне који се моле, који се боре и који раде, односно, на свештенство, властелу и прост народ. У песми „Ране света“ (« Les plaies du monde »), Ритбеф задржава ову схему, мало моди-

фиковану јер описује клерике, свештенство и витештво, које се већ ту посматра као застарела категорија. Но, у песми « L'État du monde » („Сталежи света“, или „Стање света“), песник, у складу са друштвеном реалношћу, раслојава ове сталеже изнутра. Тако, у свештенство убраја беле и црне монахе (бенедиктинце и цистерците), просјачке редове (фрањевце), канонике, а придружује им и адвокате, као учене људе, премда друге категорије. Потом се посвећује лаицима, у које убраја трговце, чиновнике, и многе друге, који марљиво раде на улицама, бавећи се својим занатима (« Qui besoingent parmi les rues/ Et chascuns fet divers mestier »). Свим овим сталежима циљ је да што боље зараде, по могућству уз што мање рада: « Ils vielent estre bien paîé/ Et petit de besoingne fere »). Управо, тежња за богаћењем представља једну од три *ране човечанства* (у којима пева у „Ранама света“), заједно са сиромаштвом и тврдичлуком. Управо, према Ритбефу, цело људско друштво контаминирано је тежњом за богаћењем, међу њима и свештенство и властела.

У овако великом граду, Ритбеф беду види и о њој пише, уз извесну ирониичну дистанцу својствену књижевним канонима времена у коме је стварао, а и његовом личном песничком стваралаштву. Тако, када пева о сопственој суморној свакодневици сиромаштва у „Ритбефовой јадиковци“ (« La complainte Rutebeuf »), песник пише;

Срце ми очај црн освоји,
болест га свлада;
сред безнађа ја живим сада
јер изгоре и задња клада
у мојој кући;
гдје ћу кад дођу дани љући?
Губим се тако страхујући,
муке ме брину,
јер мој иметак читав мину.
Мој газда тражи станарину
и дуга део;
ја намештај сам прод'о цео
те сад стојим го и бео
спрам зиме бесне. (Мићевић 1991: 86)⁴

⁴ За потребе овога рада користили смо преводе Коље Мићевића и Станислава Винавера. Пошто су у питању изузетно успели препевы, у којима долази до изражаја преводилачка слобода, у напоменама наводимо и оригинал.

« Ce je m'esmai, je n'en puis mais,
Car je n'ai douzainne ne fais,
En ma maison,
De buche por ceste saison.
Si esbahiz ne fu nunz hom
Com je sui voir,
Conques ne fui a mainz d'avoir
De son hostel,
Et j'en ai presque tout ostei,
Et si me sunt nu li costei

Град ствара нову врсту људи. То су просјаци који живе на улици, препуштени сами себи, који не знају да ли ће имати икаквих прихода или хране. Њих евоцира у „Скитницама с Гревског трга“ (« Le Dit des Ribauds de Grèves »). Они су потпуно сиромашни, немају од чега да живе, шта да једу нити шта да обуку:

Скитнице, лишће пада доле:
 ал' ви сте пуни веселости
 мада су ваше главе голе:
 већ примичу се зимске злости.
 Да имате бар јакне топле,
 ил' какав крзнен капут прости!
 Лети сте чили, сви вас воле,
 Ал' у зиму сте тмурни гости!
 Обући вашој не треба смоле
 јер ђонови су ваше кости.
 Досад вас црне мухе боле;
 а осад ће вас беле бости. (Мићевић 1991: 88)⁵

У овој песми примећујемо песников опис скитница на тргу Грев, потом објективних околности (сурова хладноћа зиме, недостатак опреме код скитница), незаинтересованост другог становништва за њихову беду, али и песников осврт на начин живота који они воде: веселост без планирања будућности, површност, одавање пороцима, нерад. Ова песма је, дакле, и одраз дидактичне књижевности. Све указује на то да је у овом малом песничком ремек-делу песник приказао Париз у више димензија и са више полазишта.

Песнички приказ реакције градске светине на беду, сличан мало пре наведеном, налазимо и у „Ритбефовом браку“ (« Le mariage Rutebeuf »), такође сликовитој, можда исповедној песми, која свакако садржи (ауто)ироничне и пародичне елементе:

По улицама свет се смије
 рад мојих чуда,
 сигурно о том зборе свуда

Contre l'iver,
 Dont mout ne sunt changié li ver
 (Cist mot me sunt dur et diver)
 Envers antan. » (Zink 2001 : 322)

⁵ « Ribaut, or estes vos a point :
 Li aubre despoillent lor branches
 Et vos n'aveiz de robe point,
 Si en aureiz froit a voz hanches.
 Queil vos fussent or li porpoint
 Et li seurquot forrei a manches !
 Vos aleiz en etei si joint,
 Et en yver aleiz si cranche !
 Vostre soleir n'ont mestier d'oint :
 Vos faites de vos talons planches.
 Les noires mouches vos ont point,
 Or vos repoinderont les blanches. » (Zink 2001 : 214)

јер не постоји таква луда
у таквом јаду.
Не видим ништа док ме краду;
Бог никог нема у свом стаду
ко тако јечи [...]. (Мићевић 1991: 84)⁶

Град своје становнике, нарочито придошлице, заводи и наводи на коцку, одлазак у крчме, на пијанство и разврат. У „Слову о Париском универзитету“ (« Le Dit de l'Université de Paris ») Париз приказује као место које може бити погубно по младе људе. У овај велики град долазе да уче школу деца сиромашних сељака, а ту ће немилице трошити новац, улазити у туче, боравити у крчмама и препустити се задовољствима у виду вина и друштва жена за разоноду.

Ритбеф је много певао о Париском универзитету и у контексту инкорпорације просјачких редова у наставу на теолошким студијама и сукоба који су из тога проистекли⁷; штавише, ова расправа се може и пратити на основу Ритбефове поезије. Он жигосе хипокризију просјачких редова, доводећи и ову тему и контекст економске ситуације живота у великом граду. И у овим песмама се може видети морализаторски тон, који је реликт дидактичке поезије, а који опстаје, уз извесну пародичну ноту својствену Ритбефовој поезији.

Ритбеф, дакле, приказује град као динамично место, као простор у коме долази до великих, испоставиће се и неповратних, промена, како у погледу пејзажа, тако и у погледу друштвене организације. Темељи друштвене организације и хијерархије подривају се у овим растућим људским насеобинама. Иако Ритбеф не напушта трипартитну схему друштва, која опстаје у његовој поезији, уочава се динамика унутар ових редова, као и нестабилност: појава просјачких редова и сукоби у цркви, занати, просјаштво. Осим овога, песникова преокупација је економска свакодневица у граду: за становника тадашњег града, неопходно је било решити питање како зарадити новац или како опстати упркос сиромаштву. Ништа мање сликовит није ни његов приказ градске светине: све ово су нове реалности живота у градској средини.

3. Вијон и социологија града

Као један од највећих средњовековних песника, Франсоа Вијон познат је по своме изокретању вредности, подругљивој ноги, али и по искреном, чак и наивном,

⁶ « Hon se seigne parmi la vile
De mes merveilles.
Hon les doit bien conteir au veilles,
Qu'il n'i aura ja lor pareilles,
Se n'est pas doute.
Il pert bien que je ne vi goute.
Diex n'a nul martyr en sa route
Qui tant ait fait. » (Zink 2001 : 276)

⁷ На пример, « Le dit de Maître Guillaume de Saint-Amour », « La discorde des Jacobins et de l'Université », и др.

дивљењу неким вредностима. Спој свега овога јесте силовита, страствена поезија, која делује убедљиво поред вишевековне дистанце и ригидне песничке форме балада и рондоа (« *romes à forme fixe* »), а његов истовремено учени и подругљиви, а изразито сликовит хумор, дотиче и данашњег читаоца. Вијонова пародија, шала и спрдња нису нове у књижевности средњег века, но он је један од ретких песника који је њоме саградио снажну синтезу у којој се преплићу разне крајности, укључујући и изокретање вредности, и која је изузетно жива, динамична и живописна. На пример, он исмева и пародира и саму форму завештања (својствену француској грађанској лирици), које се држи у своја два дела *Мало завештање (Le Lais, 1456)* и *Велико завештање (Le Grand Testament, 1461)*. Исто тако, Вијон, како умешно примећује С. Винавер, пародира и трубадурско дивљење жени (о чему ће касније бити речи у овом раду): Вијона не инспиришу углађене госпе које се налазе високо на феудалној лествици, већ супротно томе, обичне проститутке, у којима он, истинољубиво и правдољубиво, види жене из народа које су на маргину друштва доспеле из неких нама непознатих разлога, а које вероватно не носе кривицу за свој усуд.

Дифурне (Dufournet 2011: 339) истиче да се Франсоа Вијон идентификовао са градом⁸, те да је могуће порекло његовог псеудонима име музичког инструмента *вијела* (којим се свирало у време светковина), али и реч *ville* – град, као и *vilain* – преступник (најпре је значила сељанин, да би касније означавала грубијана, простака). Потом, себе у СIII строфи назива дететом Париза (« *enfant de Paris* »). Штавише, Вијон презире село, као место изгнанства, коме је често био изложен због свог преступничког живота. У *Великом завештању*, сликовитим приказом градске средине и њених амблематичних места, Вијон слика својеврсну мапу Париза (Dufournet 2011: 342–343). Но, према мишљењу истог критичара, Вијон тако добро познаје град да градска средина постаје његов унутрашњи простор: Вијон интериоризује град, а са друге стране, његов свестрани дух се пројектује посредством слике града (343).

Вијон се у својој поезији дотиче разних тема везаних за живот у урбаној средини. Ово не изненађује, будући да је овај велики песник био један од вођа разних студентских „иступа, буна, беснованки, туча, крађа и прекрађа, и бучних теревенки“ (С. Винавер, 2014: 160); штавише, како примећује Винавер, Вијон је упао у тајно друштво „љуштураша“, злочинаца тога доба који су били на злом гласу. Не треба заборавити ни да је Париз у Вијоново време још осећао последице страдања током стогодишњег рата, да је био место глади, немаштине, нестабилности и насиља, а да се после изласка из кризе осећала велика радост живота и жеђ за уживањем; управо, био је очљив контраст између беде и луксуза: у њему се или лудо забављало, или пуно патило (Guiette 1964 : 7–8). Вијон пева о забави, разоноди и лумповању у великом граду:

Где су прељупци они лумпачи
Са којима сам јурио плах,
Ћускачи дивни, мили певачи,
Говором, твором све-извођачи [...]. (Вијон 2014: 76)⁹

⁸ Не нужно са Паризом.

⁹ « *Où sont les gracieux gallants*

И, мало касније:

Доброга винца, меса на ражњу,
Сосова, чорби и манџи лом,
Пита, бурека; риба загажњу,
Кајгане, чимбур, јаја, „на гром“. (Вијон 2014: 77)¹⁰

Крчма и боравак у њој су значајни за Вијонову слику града. Како запажа Стрибел, крчма је урбано место *par excellence*, место сусрета, размене новца и добара (пиће, коцка), место разврата и разузданости; Дифурне са правом примећује да је крчма микрокосмос града (Dufournet 2011 : 342). Као таква, она је незаменљива у сликању социолошке слике Париза.

Као и Ритбеф, и Вијон истиче да живот у градској средини може да води у материјалну беду :

Неки су данас госпари холи,
Мештри учевни, науке зраци,
А други просе, голцити-голи,
Хлеб им кроз прозор понеко баци. (Вијон 2014: 76)¹¹

Штавише, Вијон спомиње и затворе („Манска бајбокана“), и „нахочад“ и „изгубљенчад“ (Вијон 2014: 117), просјаке, болницу¹². Ниједан аспект људске беде, беспомоћности, усамљености и самоће није промакао Вијону. Н. Винавер (2014: 13–14) примећује да „сиромаштво, глад, зима и хладноће, кафане и бирцузи, старе подвачице, жандарми, нису новост у поезији“, те да је то била тема код Вијонових претходника Ритбефа и Есташа Дешана, но са правом истиче да „Вијон као да хоће да се стави иза многих несрећника, жртава судбине, људске злобе, друштвене неправде“, а да тиме на неки начин социјализује своју сопствену патњу: „због своје несвесне побуне против ‘реда ствари’ Вијон као да је ‘савест отворио’ и отпочео неку врсту дијалога са светом.“

Илустративан је приказ жена у Вијоновој поезији о граду. Њихову говорљивост истиче у „Балади о париским женама“ (« Ballade des femmes à Paris »):

Млетачка жена пребрбља данке,
Па Флорентинка, што та има дар;

Que je suivoie ou temps jadis,
Si bien chantants, si bien parlants,
Si plaisants en faits et en dits ? » (Villon 1964 : 60)

¹⁰ « Bons vins ont, souvent embrochés,
Sauces, brouets et gros poissons,
Tartes, flans, œufs frits et pochés,
Perdus et en toutes façons » (Villon 1964 : 61)

¹¹ « Et les autres sont devenus
Dieu merci ! grands seigneurs et maîtres ;
Les autres mendient tous nus
Et pain ne voient qu’au fenêtrés [...] » (Villon 1964 : 61).

¹² « La grille de Meun », « hôpitaux », « mendiants », « Enfants Trouvés », « les perdus » (Guiette 1964 : 135-136).

Поклисар свака – свесне превејанке,
 Млада ил она коју прешла вар;
 Ко не зна римске складне чаврљанке,
 Пијемонтске, савојачким пар,
 Слатко свркућу, маторе ил’ ранке,
 Ал’ нема кљуна ко кљун Парижанке. (Вијон 2014: 111)¹³

Песник овде пореди Парижанке са женама из бројних других крајева – француских или страних – на основу свог непосредног искуства или онога што му је познато из чувења; упоређује, тако, жене по говорљивости, брбљивости, чак и лажљивости, и долази до закључка да Парижанкама нема равних. Баладу заокружује посветном строфом:

Проверих, кнеже, све те богованке;
 Непобитна ми сад изгледа ствар:
 Пред Парижанком – све су шепртљанке,
 Јер нема кљуна ко кљун Парижанке. (Вијон 2014: 112)¹⁴

Идентитет се овде, дакле, не формира првенствено на основу припадности друштвеном сталежу (молитвеницима, племству или простим мануелним радницима), већ на основу припадности граду: *све Парижанке* су брбљиве. Управо у овоме видимо извештан пробој социјално раније непремостивих препрека.

Вијонову свест о социолошки променљивој слици људског друштва можемо видети у његовом приказу проститутки. У приказу париских жена, Вијон ставља акценат управо на овај еснаф. О њима пева ослањајући се на фигуру шлемарке¹⁵ у „Жалби лепе шлемарке“ (« Les regrets de la belle Heaumière), у „Балади лепе шлемарке девојкама које нуде љубав“ (« Ballade de la belle Heaumière aux filles de joie »), у „Балади о Вијону и о друсној Марго“ (« Ballade de la grosse Margot ») и у једном делу *Великог завештања* (LVIII–LXIV). У „Балади о Вијону и о друсној Марго“ Вијон даје песми весели и развратни, голијардски тон:

¹³ « Quoi qu'on tient belles langagères
 Florentines, Vénitiennes,
 Assez pour être messagères,
 Et mêmement les anciennes ;
 Mais soient Lombardes, Romaines,
 Genevoises, à mes périls,
 Pimontoises, Savoisiennes,
 Il n'est bon bec que de Paris. » (Villon 1964 : 129)

¹⁴ « Prince, des dames parisiennes
 De bien parler donnez le prix ;
 Quoi qu'on die d'Italiennes,
 Il n'est bon bec que de Paris. » (Villon 1964 : 130)

¹⁵ Према Винаверовом објашњењу, „шлемарка“ је био назив за проститутку, због фризура које су носиле а које су личиле на митру римских куртизана, и које су припадале тада законитом еснафу блудница. Додуше, могуће је да је то само био један од натписа изнад радњи, према којима је, како Винавер каже, Вијон гајио извесну осетљивост. Но, треба истаћи да проститутке тога доба нису биле само припаднице овога еснафа, већ да су се бавиле и неким другим занатима, а да су се овиме „испомагале“ (2014: 184).

Љубим лепојку, дворим с пуно жара,
Зар за то да сам гнусобан и глуп! [...]
„Посјетите нас чим нас сфрчи фрч
У бурдељу овом где скућисмо дом.“ (Вијон 2014: 115)¹⁶

С. Винавер истиче утицај трубадурске поезије и пародију идеализације жене у њој. Наиме, „најжучнија, најотровнија пародија на трубадурске заносе, у његовој је поезији: чувена његова опака балада слави блудницу из јавне куће, са ћепенка разврата, и то блудницу друсну, дебелушну, натронтану“. Но, према Винаверу, та пародија трубадурске љубави управо је још увек та иста љубав, но у некој другој форми (2014: 174–175). У Вијону Винавер види браниоца жена (184), које је човек средњег века, у ученој морализаторској књижевности како на латинском тако и на француском језику, мизогино излагао критици и порузи, рекли бисмо у свим жанровима. Вијон, међутим, у женама, па и у проституткама, види *људе*, који имају прошлост и мотиве за своје радње, и које не критикује за њихове грехе¹⁷ (што би пак било у складу са културом средњег века и дидактичком и морализаторском књижевношћу, која је оставила утицаја на грађанску лирику), већ које прихвата такве какве јесу. На пример, у LX строфи *Великог завештања*, о проституткама каже следеће:

То што је реко, није за мене,
Тек се донекле слажем са њим:
„Држ’ се поштено, држ’ се поштене“.
Кад то закључи, ја онда мним:
Цурице све те, све ове жене,
Што их износим кад бдења бдим,
Нису одувек оне у греху,
И оне некад поштене беху. (Вијон 2014: 92)¹⁸

¹⁶ « Se j’aime et sers la belle de bon hait,
M’en devez vous tenir à vil ne sot ? [...] »
« Retournez ci, quand vous serez en ruit,
En ce bordeau où tenons notre état. » (Villon 1964 : 133)

¹⁷ Вијон склоност ка греху доживљава као интегрални део човековог бића; људи нису имуни на искушења порока. Тако, у „Балади наравоучителној за оне који терају покварени живот“ (« Ballade de bonne doctrine »): „Пропаст ти се пише, изгорећеш, гле,/Ко богохулника тебе чека слом:/ Курве и крчме разнеће ти све“ (Вијон 2014: 120). У изворнику:

« Trâitres paŕjurs, de foi vidés ;
Soies larron, ravis ou pillés :
Où en va l’acquêt, que cuidez ?,
Tout aux tavernes et aux filles. » (Villon 1964 : 139)

¹⁸ « Je prends qu’aucun die ceci,
Si ne me contente il en rien.
En effet, il conclut ainsi,
Et je le cuide entendre bien,
Qu’on doit amer en lieu de bien :
Assavoir mon se ces fillettes
Qu’en paroles toute jour tien,
Ne furent ils femmes honnêtes ? » (Villon 1964 : 80)

И надаље песник развија своју мисао о томе како су оне дошле на друштвену маргину.

И припаднице овога еснафа говоре о неизвесности материјалне сигурности и о беди:

Волела сам њега, безмерно и сласно,
А с његове стране – милоште ни дроњка.
На тепања моја шта је пута прасно:
Волео ме само због лове, због цвоњка. (Вијон 2014: 86)¹⁹

Проституисање је само један од заната које Вијон спомиње у својим песмама. Ту су зидари (за које С. Винавер објашњава да је сматран тешким занатом, в. Вијон 2014: 180): „закералски еснаф зидара“ (Вијон 2014: 77)/ « Pas ne ressemblent les maçons,/ Que servir faut à si grand peine » (Villon 1964 : 61), потом бројна занимања набројана у „Балади лепе шлемарке“: „рукавичарка“, „обућарка“, „кобасичарка“, „ткаља“, „шеширцијка“, „ћемерајка“ (Вијон 2014: 89–90)²⁰. У односу на велики број тадашњих књижевних дела и хроника које су у први план постављали племство (Huizinga n. d.), Вијонов приказ заната представља значајну новину.

Као и Ритбеф, и Вијон се подсмева одавању животним задовољствима од стране монашких редова: целестинци и картузијанци раскошно се обувају, иако би, по правилима свога реда, требало да ходају боси (*Велико завештање*, XXX). Уз њих, спомиње и друге облике духовности везане за град, у „Балади којом Вијон моли свакога да му се смилује“: „Целестинци и шартраши,/ И просјаци сви црквени,/ Богомољке, богаташи“ (Вијон 2014: 126)²¹.

Тако, град у Вијоновој поезији има бројна лица. Са једне стране, то је место раскоши и луксуза, богатства, напретка, а са друге, то је свет проститутки, крчми, свет беде и разбојништва, и полиције која прогања. У њему опстаје динамична и вишеструка слика са пуно пародије, изокретања вредности, жестине, уз сликовит, а повремено и груби речник.

4. Закључак: град као алтернатива

Ритбеф и Вијон певају о граду као о свеобухватном феномену, месту које расте, али које првенствено сачињавају његови становници. Управо се у тој живости и динамичности препознају основне одлике оба ова песника, јер они град не виде као статичну творевину, већ као променљив, растући феномен,

¹⁹ « A qui que je fisse finesse,
Par m'âme, je l'amoie bien !
Or ne me faisoit que rudesse,
Et ne m'amoit que pour le mien. » (Villon 1964 : 74)

²⁰ « Gantière », « savetière », « saucissière », « tapissière », « chaperonnière », « boursière » (Villon 1964 : 77–78).

²¹ « À Chartreux et à Célestins,/ À Mendians et à Dévotes » (Villon 1964 : 153).

као алтернативу ригидној феудалној хијерархији отелотвореној у трипартитној схеми, која је код Ритбефа подривена изнутра а код Вијона већ нема већи значај. У градовима цветају занати, што Ритбеф тек примећује а Вијон пажљиво слика, чак и појединачно приказује њихове представнике. У оквиру религије, јављају се облици духовности који су се развили упоредо са развојем градова (просјачки редови, бегине и богомољке). Оба песника истичу значај новца и могућност да се западне у материјалну беду; Ритбеф приказује равнодушност светине, а силовити Вијон повремено припада оним групама које су могле да застраше мирне суграђане.

Код ових песника, град показује појаве које су алтернативе дотадашњим, а које полако преузимају примат. У области духовности, јављају се нови редови, који чак уносе немире и сукобе. Мануелни рад, као задатак дат човеку ради искупљења, распарчава се у оквиру бројних заната, сликовито приказаних. Куртозна идеализација узвишене госпе или мизогина критика жена као извора греха налазе своју алтернативу у приказу еснафа проститутки код Вијона, које су се у том немилостивом занату нашле можда не својом вољом. Просјаштво и беда бескућника и сиромаша у граду и њихова беспосленост нова су појава, која излази из оквира мишљења да свако има свој положај у оквиру феудалног друштва; фигура жонглера у Ритбефивој поезији указује на то да и мануелни рад има своју алтернативу. Ритбеф и Вијон су, тако, градску средину и њену динамичност и променљивост приказали као јасну алтернативу раније постојећим друштвеним поделама.

Литература

- Verdon, J. (2007). *Voyager au Moyen Âge*. Paris : Éditions Perrin.
- Verger, J. (1973). *Les universités au Moyen Âge*. Paris : P.U.F.
- Villon, F. (1964). *Poésies complètes*. Édition établie, présentée et annotée par R. Guiette. Paris : Le livre de poche.
- Вијон, Ф. (2014). *Велико завештање*. Превео с француског Станислав Винавер. Београд: Дерета.
- Винавер, Н. (2014). О Вијону и преводу његовог дела на српски језик. У Вијон, Ф. *Велико завештање* (стр. 5–69). Београд: Дерета.
- Винавер, С. (2014). Поговор преводиоца. Напомене. У Вијон, Ф. *Велико завештање* (стр. 159–200). Београд: Дерета.
- Vauchez, A. (1994). *La spiritualité du Moyen âge occidental (VIIIe–XIIIe siècle)*. Paris : Éditions du Seuil.
- Guiette, R. (1964). Introduction. In Villon, F., *Poésies complètes* (pp. 7–32). Paris : Le livre de poche.
- Delort, R. (1982). *La vie au Moyen Âge*. Paris : Éditions du Seuil.
- Dufournet, J. (2011). Villon et la ville. *Revue belge de philologie et d'histoire*, 89(1), 339–346.

- Zink, M. (éd.). (2001). *Rutebeuf: œuvres complètes*. Paris : Classiques Garnier.
- Le Goff, J. (2000). *Les intellectuels au Moyen Âge*. Paris : Éditions du Seuil.
- Ле Гоф, Ж. (2007). Човек средњег века. У Ж. Ле Гоф (Ур.), *Човек средњег века* (стр. 5–42). Београд: Clio.
- Mamford, L. (2006). *Grad u istoriji*. Beograd: Book & Marso.
- Mićević, K. (ur.) (1991). *Četiri godišnja doba francuske poezije: trubaduri, truveri, srednji vek*. Izbor i prevod Kolja Mićević. Banja Luka: Novi glas, Zmijac.
- Pirenne, H. (1927). *Les villes du Moyen Âge*. Bruxelles : Éd. Maurice Lamertin.
- Росио, Ж. (2007). Варошанин. У Ж. Ле Гоф (ур.), *Човек средњег века* (стр. 150–191). Београд: Clio.
- Strubel, A. (2007). Le poète, le jongleur et la ville : la thématique urbaine dans la poésie de Rutebeuf. *Memini. Travaux et documents*, 11, 5–22. <https://doi.org/10.4000/memini.70>
- Huizinga, J. (n.d.). Retrieved from https://en.wikisource.org/wiki/The_Waning_of_the_Middle_Ages/Chapter_3

Marija Panić

THE CITY AS AN ALTERNATIVE: THE TOPICALITY OF THE CITY IN THE POETRY OF RUTEBEUF AND VILLON

Summary

This paper examines the representation of urban environment as an alternative in the poetry by Rutebeuf (13th century) and Villon (15th century). These French poets are renowned to have portrayed cities, especially Paris. Their representations of towns are dynamic and contain picturesque portraits of urban population. Rutebeuf notices the desuetude of the medieval division of society in three orders (*oratores, bellatores, laboratores* in Latin): each one of these is undermined in its sociological portrayal of a big city. This becomes even more visible in Villon's poetry, in which he presented different trades and their representatives. Both poets underlined the importance of money in medieval towns, as well as the omnipresence of misery and poverty. They displayed the dynamic and ever-changing character of life in a big town, as the alternative to rigid and comprehensive structure of the feudal system.

ms.marija.panic@gmail.com